

Học cách nắm được hiệu quả

Mạng điện toán đã thay đổi cách chúng ta làm việc, chuyện trò và mua sắm -- chúng ta có thể làm tất cả việc này không cần ra khỏi nhà. Nhưng không có nghĩa mạng điện toán an toàn, hay lúc nào cũng miễn phí. Bản tin phổ biến sự thật này giải thích cho quý vị các lựa chọn cho dịch vụ Mạng điện toán và email. Nó cũng giải thích các nguy cơ khi dùng mạng điện toán và cho các hướng dẫn để quý vị tự bảo vệ mình, gia đình và các tư liệu và trữ liệu của quý vị.

Dịch Vụ mạng điện toán và email

- Dịch vụ mạng điện toán có thể tiếp nhận bằng cách quay số (qua đường dây điện thoại trong nhà của quý vị), dây cáp (qua đường dây cáp của công ty truyền hình), DSL (qua đường dây của công ty điện thoại), vệ tinh (bằng “đĩa”), hay mạng không dây (wi-fi). Mạng chạy bằng sợi quang (fiber optic) của tần số rộng (broadband) chưa được thịnh hành cho lắm.
- Mua dịch vụ quay số là chậm nhất. Các loại dịch vụ lên Mạng nhanh hơn thường nói đến là dịch vụ “high-speed” (tốc độ cao) hay “broadband” (băng tần rộng).
- Dịch vụ quay số có thể chỉ trả chút tiền như \$10 một tháng. Giá của DSL và dây cáp thường từ \$35 đến \$65 mỗi tháng, tùy theo hãng và tốc độ. Dịch vụ vệ tinh và sợi quang (fiber optic), nếu có, giá đắt hơn. Có dịch vụ khuyến mại cho các khách hàng mới và cho các khách hàng mua dịch vụ trọn gói gồm điện thoại và/hay TV.
- Mạng điện toán có sẵn và miễn phí ở một số nơi (gọi là điểm nóng “hotspots”). Các nơi khác (thí dụ, một số khách sạn) có tính lệ phí sử dụng. Quý vị có thể nhận được mạng wi-fi trong nhà song song với hộp dây cáp hay dịch vụ DSL. Hay, quý vị có thể mua riêng wi-fi để dùng ở mọi nơi.
- Có nhiều sự lựa chọn về dịch vụ mạng điện toán trong khu vực thành thị hơn là ở các khu phố nhỏ hay vùng nông thôn. Quý vị viếng www.fcc.gov/cgb/consumerfacts/highspeedinternet.html để biết thêm chi tiết.
- Dịch vụ email thì miễn phí, một là qua hãng cung ứng dịch vụ mạng điện toán ISP (Internet service provider) hay hãng cung ứng dịch vụ email cho mạng điện toán (thí dụ, Gmail của Google và Hotmail của Microsoft).

An toàn trên mạng

- Điều chỉnh trương mục mạng lưới giao lưu của quý vị cho có nhiều sự riêng tư, để quý vị chỉ chia sẻ tin tức với những người quý vị chọn, chứ không phải cho quần chúng.
- Theo dõi các sinh hoạt trên Mạng của con em quý vị. Giải thích rõ ràng cho con tin tức nào chia sẻ được và tin nào thì không, và rằng không bao giờ được lên mạng một mình để gặp “bạn” mới. Để biết thêm về sự an toàn cho trẻ nhỏ khi lên mạng, xin vào <http://kids.genetwise.org>.
- Báo cáo các cuộc giao tiếp không thích hợp, không mời hay sách nhiễu tới cơ quan thẩm quyền bao gồm cảnh sát, công ty cấp ISP cho quý vị, viên chức trong trường và cảnh sát liên bang FBI (www.ic3.gov).

Các tin tức cá nhân riêng tư của quý vị

- Bảo vệ mạng lưới điện toán trong nhà của quý vị bằng một mật mã khó đoán (ít nhất là dài tám chữ, gồm có các mẫu tự đánh hoa hay thường, con số và dấu hiệu) và có gắn sẵn ký hiệu bên trong.
- Dùng tường lửa (đã gắn sẵn bên trong các máy điện toán mới), là một tường chắn vô hình giữa máy của quý vị và Mạng để tất cả các trữ liệu nhận vào hay gửi ra phải qua tường này.
- Đừng gửi trữ liệu trọng yếu qua đường email hay lời nhắn liền (IM- instant message) trong máy có thể vào mạng. Nên cẩn tắc khi dùng wi-fi ở chốn công cộng.
- Nếu quý vị dùng máy điện toán công cộng hay chung với ai, đừng bao giờ lưu lại các chi tiết để “log in” (nhập vào) và luôn luôn “log out” (đóng lại). Dùng các tiết mục dò tìm “in private” hay “delete browsing history” nếu có để dấu kín các trang nào quý vị đã viếng.
- Giảm bớt các quảng cáo thương mại không cần trên mạng bằng các tiết lộ càng ít càng tốt về bản thân quý vị tại các trang quý vị viếng. Đừng mở các quảng cáo bất ngờ nhảy lên.
- Đọc điều lệ về sự riêng tư nơi trang quý vị viếng để biết họ sẽ dùng các tin tức về quý vị ra sao. Tìm các phù hiệu như TRUSTe và BBBOnline trong trang đó.

- Chỉ nên mua sắm với các cửa hàng có uy tín. Đừng cho trang lưu lại các tin tức về thẻ tín dụng của quý vị để cho kỳ mua sắm kế. Mua sắm bằng thẻ tín dụng hơn là dùng thẻ khấu trừ (debit card).
- Trước khi mua sắm tại một trang không quen thuộc, nên tìm hiểu tiệm có bị khiếu nại trong quá khứ. Sau đó tìm ký hiệu an toàn SSL (https:// hơn là "http://) trên khung địa chỉ và phù hiệu ổ khóa đóng hay chìa khóa nguyên vẹn trong khung cửa sổ. Nhấn hai lần vào hình ổ khóa hay chìa khóa--nếu tên trong địa chỉ của trang mạng và trên tín chỉ an ninh không giống nhau, trang mạng có thể là giả.
- Một email đòi biết số An Sinh Xã Hội, tên đăng nhập, mật mã hay các trữ liệu trọng yếu khác của quý vị chứng tỏ đó có thể là một email "phishing" (mồi mót) tin tức cá nhân của quý vị để làm chuyện gian lận. Nếu quý vị thắc mắc về sự xác tín của một email, đừng nên hồi đáp. Gửi email này tới công ty ISP của quý vị và viết thư khiếu nại tới Nha Thanh Tra Mậu Dịch Liên Bang (FTC - Federal Trade Commission). Muốn tìm hiểu thêm hay viết thư khiếu nại xin viếng www.OnGuardOnline.gov.
- Nếu lỡ hồi đáp một email "mồi mót," quý vị nên thay mật mã tương mục của quý vị ngay lập tức và thông báo cho công ty có tương mục này của quý vị. Duyệt qua bản báo cáo tín dụng của quý vị (www.AnnualCreditReport.com) để coi có dấu hiệu trộm danh tính cá nhân. Quý vị có quyền nhận được ba bản báo cáo tín dụng miễn phí hàng năm.

Sự an ninh cho trữ liệu máy điện toán của quý vị

- Vi rút, trùng (worms), Trojans và các tin tặc (spyware) là tất cả các cách để trữ liệu và tin tức cá nhân trong máy điện toán của quý vị có thể bị đánh cắp, thiệt hại hay bị xóa mất. Luôn luôn dùng nhu liệu mềm chống vi rút và tin tặc, cũng như cập nhật nhu liệu mềm thường xuyên để bảo vệ máy trước các hiểm họa mới. (Mở nút cập nhật tự động, nếu được.)
- Dùng dịch vụ gạn lọc email tạp nhạp. Xóa đi (mà không mở xem) các email hồ nghi lọt qua được hệ thống gạn lọc.
- Nên cẩn thận khi mở các hồ sơ đính kèm hay tải xuống miễn phí các đề mục trong Mạng--các hồ sơ có thể chứa vi rút, tin tặc, hay các mã số hiểm độc khác.
- Các trang mạng hiểm độc được thiết kế ra nhìn giống như các trang đáng hoàng, nhưng chủ đích của nó là để đánh cắp tin tức hay phá hoại máy điện toán và trữ liệu của quý vị. Đừng nhấn vào các đường "link" (liên đới) hay viếng các trang do người không quen biết hay không tin tưởng gửi tới.
- Đừng tiếp tay gửi đi các thư truyền. Kiểm qua các email hồ nghi trong trang chống chơi xỏ (www.snopes.com hay www.quotloos.com) trước khi chuyển tới cho người khác.
- Lưu trữ các hồ sơ thường xuyên để đừng bị mất trữ liệu. (Tìm hiểu thêm tại www.StaySafe.org.)
- Dùng đĩa nhu liệu mềm dọn sạch đặc biệt hay các dụng cụ trong hệ điều hành để xóa hết tất cả các hồ sơ cá nhân trước khi quý vị vứt bỏ máy điện toán của quý vị.

Giải quyết việc đối chất

- Tránh chuyện đối chất bằng cách biết về các điều lệ trong hợp đồng sử dụng dịch vụ của quý vị.
- Giá của băng tần rộng (broadband) một phần dựa vào tốc độ tải hồ sơ xuống. Nếu không hài lòng, quý vị có thể kiểm tra làn sóng tiếp nhận của quý vị tại <http://www.broadband.gov>. (Nên nhớ tốc độ thật sự còn tùy vào nhiều yếu tố khác, bao gồm động cơ của máy và sự giao thông của Mạng.)
- Nếu được lựa chọn, đừng đồng ý chọn có hòa giải -- quý vị không muốn từ bỏ quyền kiện công ty cung cấp dịch vụ lên tòa hay tham gia vào một vụ kiện "class action" (cùng đứng chung một vụ kiện).
- Cố gắng giải quyết vấn đề trực tiếp với công ty cung cấp dịch vụ cho quý vị trong vòng 30 ngày kể từ ngày nhận được hóa đơn. Ghi nhớ hết thứ tự các cuộc nói chuyện. Trả khoản tiền không có trong phần phải đối chất trong hóa đơn trước kỳ hạn. Nếu không hài lòng với cách giải quyết, quý vị có thể liên lạc với Văn Phòng Cải Thiện Doanh Thương (Better Business Bureau - www.bbb.org) và các cơ quan bảo vệ người tiêu thụ ở địa phương và cấp tiểu bang (<http://consumeraction.gov/state.shtml>). (FCC không kiểm soát Mạng điện toán hay ISPs.)

Cơ Quan Tác Động Giới Tiêu Thụ (Consumer Action) thiết lập đề án Empower U (Tăng Trọng Trách của Quý Vị) bằng sự tài trợ của Quỹ California Consumer Protection Foundation. Consumer Action hướng dẫn và bênh vực cho người tiêu thụ có lợi tức trung bình và nói tiếng Anh còn hạn chế nâng cao tinh thần trách nhiệm để tài chánh phát đạt. Muốn tìm hiểu thêm, xin viếng www.consumer-action.org.

© Consumer Action 2010